nd Title along with Credits Detail

Semester 2nd

	Course Title	Credits		
		Theory	Practical	Total
KT-201-CC5	वैदिकवाङ्मयम् (Vedic-Vangmayam)	4	0	4
25-SKT-202-CC6	व्याकरणम् (Vyakaranam)	4	0	4
25-SKT-203-CC7	दर्शनम् (Darshanam)	4	0	4
25-SKT-204-CC8	संस्कृत-साहित्यम् (Samskrit-Sahityam)	4	0	4
Student can choose any one from following DECs				
25-SKT-205-DEC4	व्याकरणशास्त्रस्येतिहासः(Vyakarana-Shastrasya-Itihasah)	4	0	4
25-SKT-205-DEC5	भारतीयदर्शनस्येतिहासः (Bharatiya- Darshanasya-Itihasah)			
25-SKT-205-DEC6	संस्कृत-साहित्यम् (वैकल्पिक) (MOOC)			
Practicum-PC				
25-SKT-206-PC2	पाणिनीयशिक्षायां वर्णोच्चारणविज्ञानम् (प्रायोगिकम्) (Phonetics in *Pāṇinīya Śikṣā*) Practical-"P")	0	2	2
25-SKT-207-IKS	भारतीय-ज्ञान-परम्परा (Indian Knowledge System)	2	0	2
	Total	22	2	24

Table 2: Core Courses

Course Code 2nd Sem	Course Title(Core Course)	Credits
25-SKT-201-CC5	वैदिकवाङ्मयम् (Vedic-Vangmayam)	4
25-SKT-202-CC6	व्याकरणम् (Vyakaranam)	4
25-SKT-203-CC7	दर्शनम् (Darshanam)	4
25-SKT-204-CC8	संस्कृत-साहित्यम् (Samskrit-Sahityam)	4

Table 3: Discipline Elective Course

Course Code	Course Title	Credits
25-SKT-205-DEC4	व्याकरणशास्त्रस्येतिहासः(Vyakarana-Shastrasya-Itihasah)	4
25-SKT-205-DEC5	भारतीयदर्शनस्येतिहासः (Bharatiya- Darshanasya-Itihasah)	
25-SKT-205-DEC6	संस्कृत-साहित्यम् (वैकल्पिक) (MOOC)	

Table No. 4 Practicum course

25-SKT-206-PC2	पाणिनीयशिक्षायां वर्णोच्चारणविज्ञानम् (प्रायोगिकम्) (Phonetics in *Pāṇinīya Śikṣā*) Practical-"P")	2

Table No. 5 Indian Knowledge System

25-SKT-207-IKS	भारतीय-ज्ञान-परम्परा (Indian Knowledge System)	2

जयपाल; 17/11/2025

Semester-II

CORE COURSE: 5

वैदिकवाङ्मयम्

Vedic-Vangmayam

Course Code: 25-SKT-201-CC5
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs

Total Marks:100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- सत्य-असत्यान्वेषणस्य प्रवृत्तेः सम्वर्धनम् ।
- उपनिषदध्ययनमाध्यमेन भारतीय-संस्कृतेः नैतिकमूल्यानां च परिचयः ।
- उपनिषत्सु निहितस्य ज्ञानविज्ञानस्य अध्ययनेन तस्य वैज्ञानिकतायाः ज्ञानम् ।
- उपनिषदां मौलिक्याः अवधारणायाः परिचयो भविष्यति ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- छात्राः छात्राः दार्शनिकमाध्यात्मिकंच चिन्तने समर्थाः भविष्यति।
- कठोपिनषद् तैतिरीयोपनिषदि च विद्यमानानां दार्शनिकमाध्यात्मिकञ्च तत्त्वानाम् अवबोधः।

पाठ्यवस्तु (Content)

घटक – 1 कठोपिनषद् (प्रथमोऽध्यायः, प्रथमवल्ली)
घटक – 2 कठोपिनषद् (द्वितीय-तृतीयवल्ली)
घटक – 3 कठोपिनषद् (द्वितीयोऽध्यायः)
घटक – 4 तैतिरीयोपनिषद् (शिक्षावल्ली)

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.**
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.**
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् ।अस्मिन् प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते**। तेषु **सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या। 2x4=08

तृतीयः प्रश्नः- द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या। 2x4=08

पंचमः प्रश्नः- द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या। 2x4=08

सप्तमः प्रश्नः- द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या। 2x4=08

नवमः प्रश्नः-द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

अनुशंसितग्रन्थाः

1. ऋग्वेदीय सूक्तसंग्रह , डा.वेदप्रकाश उपाध्याय ,अनुराग प्रकाशन , इलाहाबाद ।
2. ऋक्सूक्तसंग्रह, कृष्ण कुमार एवं हरिदत्त शास्त्री , साहित्यभण्डार , मेरठ ।
3. यास्कप्रणीतं निरुक्तम् , कपिलदेव शास्त्री ,साहित्यभण्डार , मेरठ ।
4. एकादशोपनिषद् , सत्यव्रतसिद्धान्तालंकार , विजयकृष्ण लखनपाल , ग्रेटर कैलाश , नई दिल्ली।
5. कठोपनिषद्, पं० श्रीपाददामोदर सातवलेकर, स्वाध्याय-मण्डल, आनन्दाश्रम पारडी, सूरत ।

Semester-II

CORE COURSE: 6

व्याकरणम्

Vyakaranam

Course Code: 25-SKT-202-CC6
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs

Total Marks:100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- संस्कृतभाषायाः वैज्ञानिकता सम्पादनार्थम् ।
- संस्कृतप्रत्ययानां विशद्रूपेण ज्ञानम् ।
- शाब्दबोधः ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) -

1 भ्वादिगणस्थानां धातूनां रूपसिद्धिज्ञानं प्रकृतिप्रत्ययानां च ज्ञानम्।
2 भ्वादिगणस्थानां धातूनां रूपसिद्धिज्ञानं प्रकृतिप्रत्ययानां च ज्ञानम्।
3 अवशिष्टगणस्थानां धातूनां रूपसिद्धिज्ञानं प्रकृतिप्रत्ययानां च ज्ञानम्।
4 कृदन्तप्रत्ययानां ज्ञानं भविष्यति ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटक– 1 - भ्वादिगणः – भू, एध् सर्वलकारेषु ससूत्रसिद्धिः
घटक – 2 - अदादिगणः – अद्, जुहोत्यादिगणः – हु, दिवादिगणः – दिवु, सर्वलकारेषु ससूत्रसिद्धिः
घटक – 3 स्वादिगणः – षुञ्, तुदादिगणः – मुच् ,रुधादिगणः – रुधिर् सर्वलकारेषु ससूत्रसिद्धिः
घटक - 4 – तनादिगणः – तनु, क्रियादिगणः – ज्ञा,चुरादिगणः – चुर् सर्वलकारेषु ससूत्रसिद्धिः

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.**
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.**
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

17/11/2025

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् ।अस्मिन् प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते** । तेषु **सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या ।	2x4=8
तृतीयः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु पदेषु पदद्वयोः सिद्धिः ।	2x3=6

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या ।	2x4=8
पंचमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु पदेषु पदद्वयोः सिद्धिः ।	2x3=6

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या ।	2x4=8
सप्तमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु पदेषु पदद्वयोः सिद्धिः ।	2x3=6

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या ।	2x4=8
नवमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु पदेषु पदद्वयोः सिद्धिः ।	2x3=6

अनुशंसितग्रन्थाः -

6. लघुसिद्धान्तकौमुदी ,व्याख्याकार-धरानन्द शास्त्री , मोतीलाल वनारसीदास ,दिल्ली ।
7. लघुसिद्धान्तकौमुदी , व्याख्याकार-भीमसेनशास्त्री , भैमीप्रकाशन , दिल्ली ।
8. लघुसिद्धान्तकौमुदी, श्री विश्वनाथशास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, 2002 ।
9. लघुसिद्धान्तकौमुदी ('बालमनोरमा' 'सुधा' टीका संवलिता) पण्डित सदाशिवशास्त्री, चौखम्बा संस्कृत सीरीज़ आफिस, वाराणसी 2001 ।
10. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्याकार-गोविन्दाचार्य, चौखम्बा प्रकाशन, 2010 ।

जयपाल
17/11/2025

Semester-II

CORE COURSE: 7

दर्शनम्

Darshanam

Course Code: 25-SKT-203-CC7
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs

Total Marks: 100
Internal Assessment:30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- सम्बन्धितदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयः ।
- प्रकृति-जीव-ईश्वरेत्यादिषु विषयेषु चिन्तनस्य आरम्भः ।
- भारतीयदर्शनप्रणाल्याः विभिन्नसिद्धान्तानां विश्लेषणाय बौद्धिकक्षमतायाः विकासः ।
- न्याय-वैशेषिक-वेदान्तदर्शनानां सामान्यज्ञानं भविष्यति ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) -

1 न्याय-वैशेषिकशास्त्रान्तर्गतानां प्रतिपादितानां पदार्थ-प्रमाण-गुणादीनाम् अवबोधः ।
2 वेदान्तदर्शने प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानम् ।
3 वेदान्तदर्शने प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानम् ।
4 ब्रह्मसूत्रे प्रतिपादितब्रह्मतत्त्वस्य अधिगमो भविष्यति ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् - 1. तर्कभाषा (पदार्थ, कारण, प्रमाण (प्रत्यक्ष, अनुमान, उपमान, शब्द), प्रामाण्यवाद, प्रमेय)
घटकम् - 2. वेदान्तसारः – ग्रन्थारम्भतः सूक्ष्मशरीरोत्पत्तिपर्यन्तम् ।
घटकम् - 3. वेदान्तसारः – *स्थूलभूतानि तु पञ्चीकृतानि* आरभ्य .... ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम् ।
घटकम् - 4. ब्रह्मसूत्रम् - प्रथमोऽध्यायः प्रथमपादः ।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.**
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.**
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः ('अनिवार्यः) -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् ।अस्मिन् प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते**। तेषु **सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु द्वयोः सन्दर्भयोः व्याख्या। 2x4=08

तृतीयः प्रश्नः- द्वयोः एकः परिचयात्मकः व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु द्वयोः सन्दर्भयोः व्याख्या। 2x4=08

पंचमः प्रश्नः- द्वयोः एकः परिचयात्मकः व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु द्वयोः सन्दर्भयोः व्याख्या। 2x4=08

सप्तमः प्रश्नः- द्वयोः एकः परिचयात्मकः व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=06

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्र सप्रसंगव्याख्या। 2x7=14

अथवा

नवमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टप्रकरणात् द्वयोः सूत्र सप्रसंगव्याख्या।

अनुशंसितग्रन्थाः –

1. वेदान्तसारः, गजाननशास्त्री मुसलगाँवकरः , वाराणसी ।
2. वेदान्तसारः, बदरीनाथशुक्लः , चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी ।
3. वेदान्तसारः (नृसिंहसरस्वतीकृत विद्वन्मनोरञ्जनी टीका सहित),
4. वेदान्तसारः, डा. कृष्णकान्त त्रिपाठी , डा. किरणलता क्षत्री, साहित्यभण्डार, मेरठ ।
5. तर्कसङ्ग्रहः, आचार्य शेषराज शर्मा रेग्मी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2018
6. तर्कसङ्ग्रहः, गोविन्दाचार्यः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी, 2018
7. वेदान्तदर्शन, श्रीहरिकृष्णदास गोयन्दका, गीता प्रेस, गोरखपुर, 2009।
8. ब्रह्मसूत्र-शाङ्करभाष्यम्, स्वामी योगीन्द्रानन्द, चौखम्बा विद्याभवन वाराणसी, 2005 ।
9. ब्रह्मसूत्रभाष्यम्, शङ्कराचार्य, वाणी विलास प्रेस, श्रीरङ्गम्, 1910 ।

जयपाल: 17/11/2025

Semester-II

CORE COURSE: 8

संस्कृत-साहित्यम्

Samskrit-Sahityam

Course Code: 25-SKT-204-CC8
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs.

Total Marks: 100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

<u>फलश्रुतिः (Course Objectives) -</u>

- भारतीयसूक्तीनां दिग्दर्शनम् ।
- साहित्यानुसारं सामाजिकी चेतनायाः पुनः स्थापनम् ।
- संस्कृतस्य काव्यविधायाः काव्यशास्त्रीयं स्वरूपज्ञानम्।
- समृद्धसंस्कृतसाहित्यस्य नाट्यपरम्परायाः दर्शनम् ।
- संस्कृतकाव्यजगति कवीनां योगदानं तेषां लेखनकलायाश्च परिचयः ।

<u>फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) –</u>

- गद्यसाहित्यस्य परिचयः, कवेरुत्कृष्टशैल्याः निदर्शनञ्च भविष्यति ।
- नाट्यसाहित्यस्य परिचयः अधिगमश्च ।
- मर्यादापुरुषोत्तमस्य आदर्शजीवनमूल्यानां अवबोधो भविष्यति ।
- नाट्ये प्रयुक्त-सूक्तीनां माध्यमेन नैतिक-शिक्षायाः आविर्भावो भविष्यति ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् - 1. दशरूपकम् (प्रथमप्रकाशः तृतीयप्रकाशश्च) ।
घटकम् - 2. उत्तररामचरितम् (1 अङ्कपर्यन्तम्)
घटकम् - 3. उत्तररामचरितम् (2 अङ्कपर्यन्तम्)
घटकम् - 4. उत्तररामचरितम् (3 अङ्कपर्यन्तम्)

<u>निर्देशाः</u> -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.**
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.**
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** तेषु **सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

7x2 = 14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् तिसृषु कारिकासु द्वयोः व्याख्या । 2x4 = 08

(ख) द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

तृतीयः प्रश्नः

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x4 = 08

(ख) द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x4 = 08

(ख) द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

पंचमः प्रश्नः

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

(क) यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x4 = 08

(ख) द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

अनुशंसितग्रन्थाः

1 कादम्बरी, आचार्य शेषराजशर्मा रेग्मी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी ।

2 कादम्बरी-शुकनासोपदेशः, पं० परमेश्वरदीन पाण्डेय, चौखम्बा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी ।

3 उत्तररामचरितम् , आनन्दस्वरूपः, डा. जनार्दनशास्त्री पाण्डेय, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।

4 उत्तररामचरितम् , डा. रमाकान्त त्रिपाठी ,चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी ।

अध्यक्षः 17/11/2025

Semester-II

Discipline Elective Courses DEC4
व्याकरणशास्त्रस्येतिहासः
Vyakarana-Shastrasya-Itihasah

Course Code: 25-SKT-205-DEC4
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs

Total Marks: 100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- ➢ व्याकरणशास्त्रस्य ऐतिहासिक-परम्परायाः ज्ञानम् ।
- ➢ प्रमुखाणां वैयाकरणानां जीवनपरिचयस्य कृतीनां च ज्ञानम् ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) –

1 व्याकरणशास्त्रस्य क्रमबद्धम् ऐतिह्यज्ञानं भविष्यति ।
2 पाणिनीय व्याकरणेन तथा च तस्य वैशिष्ट्येन सह परिचयसम्पादनम् ।
3 संस्कृतशास्त्रपरम्परायाः संरक्षणे व्याकरणस्य वैयाकरणानां वा योगदानं ज्ञास्यन्ति ।
4 विविधवैयाकरणानाम् अनुसारं संस्कृतव्याकरणप्रणाल्या अवगमनं भविष्यति ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् -1. संस्कृतभाषायाः प्रवृतिः विकासः ह्रासश्च, व्याकरणशास्त्रस्योत्पत्तिः प्राचीनता च, पाणिनीयाष्टके उल्लिखिताः प्राचीनाः षोडश वैयाकरणाः, पाणिनीय-अष्टाध्याय्यां स्मृताः दश वैयाकरणाः, महर्षिः पाणिनिः तेषां शब्दानुशासनं च ।

घटकम् - 2. पाणिनिकालीन-संस्कृतवाङ्मयम्, सङ्ग्रहकारः व्याडिः, अष्टाध्याय्याः वार्तिककाराः, वार्तिकाणां भाष्यकाराः, महाभाष्यकारः महर्षिः पतञ्जलिः, महाभाष्यस्य टीकाकाराः ।

घटकम् –3. महाभाष्य-प्रदीपस्य व्याख्याकाराः, अष्टाध्याय्याः वृत्तिकाराः, काशिकावृत्तेः व्याख्याकाराः, पाणिनीय-व्याकरणस्य प्रक्रिया-ग्रन्थकाराः, पाणिनेः अर्वाचीनाः वैयाकरणानां परिचयः ।

घटकम् - 4. धातुपाठस्य प्रवक्तारः व्याख्याकाराश्च(पाणिनेः पूर्ववर्तिनः, पाणिनेः समकालीनाः, पाणिनेः अर्वाचीनाश्च) । गणपाठस्य प्रवक्तारः व्याख्याकाराश्च, उणादिसूत्राणां प्रवक्तारः व्याख्याकाराश्च, लिङ्गानुशासनस्य प्रवक्तारः व्याख्याकाराश्च, परिभाषपाठस्य प्रवक्तारः व्याख्याकाराश्च, प्रातिशाख्यानां प्रवक्तारः व्याख्याकाराश्च, व्याकरणस्य दार्शनिक-ग्रन्थकाराः ।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति । प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते ।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः ।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.**
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.**
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks**

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् ।अस्मिन् प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते**। तेषु **सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः । 1x14=14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः ।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः । 1x14=14

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः ।

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः । 1x14=14

अथवा

सप्तमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः ।

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः । 1x14=14

अथवा

नवमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः ।

अनुशंसितग्रन्थाः -

1. संस्कृत व्याकरणशास्त्र का इतिहास,(भाग १-३) , युधिष्ठिरमीमांसक, रामलाल कपूर ट्रस्ट, रेवली सोनीपत ।
2. संस्कृतव्याकरणदर्शन, रामसुरेश त्रिपाठी , राजकमल प्रकाशन , दिल्ली ।
3. व्याकरणशास्त्रेतिहासः, वी॰ त्रिपाठी ।
4. पाणिनीय व्याकरण का अनुशीलन, रामशंकर भट्टाचार्य, इण्डोलोजिकल हाऊस, वाराणसी ।
5. संस्कृतव्याकरण का इतिहास - सत्यकाम वर्मा ।
6. संस्कृतव्याकरण का इतिहास - बलदेव उपाध्याय ।
7. पाणिनीकालीन भारतवर्ष, वासुदेवशरण अग्रवाल, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी

अग्रवाल 17/11/2025

Semester-II

Discipline Elective Courses DEC5

भारतीयदर्शनस्येतिहासः

Bharatiya-Darshanasya-Itihasah

Course Code: 25-SKT-205-DEC5
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs

Total Marks: 100
Internal Assessment:30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- सम्बन्धितदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयः ।
- सांख्य-योग-न्यायदर्शने प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानम् ।
- भारतीयदर्शनानां क्रमबद्ध-ऐतिह्यज्ञानस्यावगमः ।
- भारतीयदर्शनप्रणाल्याः विभिन्नसिद्धान्तानां विश्लेषणाय बौद्धिकक्षमतायाः विकासः ।
- प्रकृति-जीव-ईश्वरेत्यादिषु विषयेषु चिन्तनस्य आरम्भः ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

1. सांख्य-योगदर्शनयोः क्रमबद्ध-ऐतिहासिकं ज्ञानं मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च भविष्यति।
2. न्याय-वैशेषिकदर्शनयोः क्रमबद्ध-ऐतिहासिकं ज्ञानं मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च भविष्यति।
3. वेदान्त-मीमांसादर्शनयोः क्रमबद्ध-ऐतिहासिकं ज्ञानं मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च भविष्यति।
4. जैन-बौद्ध-चार्वाकदर्शनानां क्रमबद्ध-ऐतिहासिकं ज्ञानं मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च भविष्यति ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् - 1.

क. सांख्यदर्शनम्- उद्गमः विकासः महत्वञ्च, सांख्यदर्शनस्य आचार्याणां, व्याख्याकाराणां, टीकाकाराणां वा परिचयः ग्रन्थपरिचयश्च, सांख्यदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च

ख. योगदर्शनम् - उद्गमः विकासः महत्वञ्च, योगदर्शनस्य आचार्याणां, व्याख्याकाराणां, टीकाकाराणां वा परिचयः ग्रन्थपरिचयश्च, योगदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च ।

घटकम् - 2.

क. न्यायदर्शनम् – उद्गमः विकासः महत्वञ्च, न्यायदर्शनस्य आचार्याणां, व्याख्याकाराणां, टीकाकाराणां वा परिचयः ग्रन्थपरिचयश्च, न्यायदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च ।

ख. वैशेषिकदर्शनम् - उद्गमः विकासः महत्वञ्च, वैशेषिकदर्शनस्य आचार्याणां, व्याख्याकाराणां, टीकाकाराणां वा परिचयः ग्रन्थपरिचयश्च, वैशेषिकदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च

घटकम् - 3.

क. वेदान्तदर्शनम् – उद्गमः विकासः महत्वञ्च, वेदान्तदर्शनस्य आचार्याणां, व्याख्याकाराणां, टीकाकाराणां वा परिचयः ग्रन्थपरिचयश्च, वेदान्तदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च ।

ख. मीमांसादर्शनम् - उद्गमः विकासः महत्वञ्च, मीमांसादर्शनस्य आचार्याणां, व्याख्याकाराणां, टीकाकाराणां वा परिचयः ग्रन्थपरिचयश्च, मीमांसादर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च ।

घटकम् - 4.

क. चार्वाकदर्शनं - उद्गमः विकासः महत्वञ्च, चार्वाकदर्शनस्य आचार्याणां, व्याख्याकाराणां, टीकाकाराणां वा परिचयः ग्रन्थपरिचयश्च, चार्वाकदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च ।

ख. जैनदर्शनम् – उद्गमः विकासः महत्वञ्च, जैनदर्शनस्य आचार्याणां, व्याख्याकाराणां, टीकाकाराणां वा परिचयः ग्रन्थपरिचयश्च, जैनदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च ।

ग. बौद्धदर्शनम् - उद्गमः विकासः महत्वञ्च, बौद्धदर्शनस्य आचार्याणां, व्याख्याकाराणां, टीकाकाराणां वा परिचयः ग्रन्थपरिचयश्च, बौद्धदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयश्च ।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.**
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.**
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् ।अस्मिन् प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते**। तेषु **सप्त** प्रश्नाः **संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः । 1x14=14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः ।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः । 1x14=14

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः ।

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः । 1x14=14

अथवा

सप्तमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः ।

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः । 1x14=14

अथवा

नवमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः ।

अनुशंसितग्रन्थाः –

1. भारतीय दर्शन, बलदेव उपाध्याय ।
2. दर्शनशास्त्रस्येतिहासः(संस्कृत), डॉ. शशिबाला गौड़, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
3. भारतीय दर्शन, डॉ. जगदीशचन्द्र मिश्र, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।
4. भारतीय दर्शन का इतिहास, सुरेन्द्रनाथ दास गुप्ता, राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, जयपुर ।
5. भारतीय दर्शन की रूपरेखा, एम. हिरियन्ना ।
6. भारतीय दर्शन, डॉ. राधाकृष्णन्, राजपाल एण्ड सन्ज़, कश्मीरी गेट, दिल्ली
7. भारतीय दर्शन, उमेशमिश्रः ।
8. बौद्धदर्शनमीमांसा, बलदेव उपाध्याय ।
9. बौद्धदर्शन, राहुलसांकृत्यायन ।
10. History of Indian Logic, सतीशचन्द्र आचार्य, कालिकता विश्वविद्यालय ।

जयपाल; 17/11/2025

Semester-II

Discipline Elective Courses DEC6

संस्कृत-साहित्यम् वैकल्पिक (MOOC- Massive open online course)

Course Code: 25-SKT-204-DEC6
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs.

Total Marks: 100
Internal Assessment:30
Theory:70

फलश्रुतिः (Course Objectives)

1. समृद्धसंस्कृतसाहित्यस्य काव्यपरम्परायाः दर्शनम्।
2. संस्कृतसाहित्यानुसारं सामाजिकीचेतनायाः पुनः स्थापनम्।
3. संस्कृतसाहित्यस्य पद्यविधायाः ज्ञानम्।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

1. संस्कृतपद्यानाम् अन्वयार्थान् भावार्थान् च वक्तुं प्रभवन्ति ।
2. छन्दसां ज्ञानं पद्यानां गायनकौशलस्य च विकासो भविष्यति।

पाठ्यवस्तु (Content)

घटक- 1 बुद्धचरितम् (प्रथमसर्गः) -1-25 श्लोकव्याख्या।
घटक - 2 मेघदूतम् (उत्तरमेघः) 1-30 श्लोकव्याख्या।
घटक - 3 नैषधीयचरितम् (प्रथमसर्गः) 1-30 श्लोकव्याख्या।
घटक - 4 मधुवर्षणम् (दुर्गादत्तशास्त्रीविरचितम्) परिचयः, श्लोकव्याख्याश्च।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.**
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.**
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

जयपालः
17/11/2025

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् ।अस्मिन् प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते**। तेषु **सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । 7x2 = 14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x4 = 08

तृतीयः प्रश्नः -द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x4 = 08

पञ्चमः प्रश्नः द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः यथानिर्दिष्टग्रन्थात् त्रिषु श्लोकेषु द्वयोः श्लोकयोः व्याख्या । 2x4 = 08

सप्तमः प्रश्नः द्वाभ्यां एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः विषययोः टिप्पणीलेखनम्। 2x7= 14

अथवा

नवमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः विषययोः टिप्पणीलेखनम्।

अनुशंसितग्रन्थाः

5 कादम्बरी, आचार्य शेषराजशर्मा रेग्मी, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी ।

6 कादम्बरी-शुकनासोपदेशः, पं० परमेश्वरदीन पाण्डेय, चौखम्बा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी ।

7 उत्तररामचरितम् , आनन्दस्वरूपः, डा. जनार्दनशास्त्री पाण्डेय, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।

8 उत्तररामचरितम् , डा. रमाकान्त त्रिपाठी ,चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन , वाराणसी ।

जयपालः 17/11/2025

Semester-II

Practicum Course: 2

पाणिनीयशिक्षायां वर्णोच्चारणविज्ञानम् (**Phonetics in** *Pāṇinīya Śikṣā*) Practical-"P"

25-SKT-206-PC2
Total Credits: 02

Total Marks: 50
Internal Assessment: 15
Practical : 35

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- ➢ वर्णानां स्थानप्रयत्नेनोच्चारणाभ्यासात् स्पष्टता, श्रवणक्षमता च वर्धते, येन भाषासंप्रेषणं सुदृढं भवति।
- ➢ स्वरयन्त्रप्रशिक्षणेन वाणीमधुरता, स्मरणशक्तिः च विश्लेषणात्मकचिन्तनं वर्धते।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) –

- वर्णोपदेशस्य वैज्ञानिकस्वरूपस्य ज्ञानम् ।
- शुद्धोच्चारणेन व्यक्तित्वविकासः ।
- भाषिकबौद्धिकविकासः।
- शुद्धपाठपरम्परारक्षणम्।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् 1. -
वेदाङ्गरूपेण शिक्षा, वर्णसंख्याचिन्तनम्, वर्णोच्चारणप्रक्रिया, वर्णविभागयोजना, उच्चारणस्थानज्ञानम्, विसर्गगतिः, संध्यक्षरपरिचयः।
घटकम् 2 -
वर्णानां द्विधा प्रयत्नौ, अयोगवाह, सम्यक् वर्णप्रयोगफलम्, वर्णप्रयोगः, पाठकगुणदोषाः

प्रायोगिकी परीक्षा-योजना – प्रायोगिकी परीक्षा संस्कृतमाध्यमेन भविष्यति। 35 पञ्चत्रिंशद् अङ्काः निर्धारिताः सन्ति। अस्य मूल्यांकनं **बाह्यः परीक्षकः** करिष्यति।

❖ छात्रः उपर्युक्तविषयेषु प्रदत्तम् एकं विषयं स्वीकृत्य प्रायोजनाकार्यं (प्रायशः 2000 शब्दपरिमितम्) निर्माय तस्य च प्रस्तुतिं प्रदास्यति।
अंकविभाजनम् एवंविधमस्ति।

1. प्रायोजनाकार्यं प्रस्तुतीकरणम् च — 20 अङ्काः
2. मौखिकी परीक्षा — 15 अङ्काः

अनुशंसितग्रन्थाः –

1. पाणिनीय-शिक्षा – संपादकः *पं. रामदयाल शुक्ल* (हिंदी टीका सहित)
2. पाणिनीय-शिक्षा – हिन्दी अनुवाद एवं टीका – *डॉ. शशिकान्त मिश्र*
3. शिक्षा-संग्रह – *वासुदेवशास्त्री अभ्यंकर* (कुछ संस्करणों में हिंदी भूमिका उपलब्ध)
4. शिक्षा-चन्द्रिका – विभिन्न संपादक (हिंदी व्याख्या सहित उपलब्ध संस्करण)
5. शिक्षोपनिषद् – हिंदी अनुवाद सहित (विभिन्न प्रकाशक)
6. पाणिनीय-शिक्षा : मूलपाठ, अनुवाद व विवेचन – *डॉ. नरेन्द्र उप्रेती*
7. पाणिनीय-शिक्षा-व्याख्या – *डा. वैद्यनाथ पाण्डेय*
8. वेदांग-शिक्षा और उसका भाषिक विवेचन – *प्रो. रमेशचन्द्र शुक्ल*
9. शिक्षा-ग्रन्थों का तुलनात्मक अध्ययन – *डा. काशीप्रसाद उपाध्याय*

जयपाल:
17/11/2025

Semester-II

भारतीय-ज्ञान-परम्परा (Indian Knowledge System)

25-SKT-207-IKS
Total Credits: 02

Total Marks: 50
Internal Assessment: 15
Theory : 35

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- बुद्धिविकासः, विवेकशक्तेः वृद्धिः।
- संस्कृतकाव्य-शास्त्र-वेद-दर्शनादिषु अनुरागः।
- स्वसंस्कृतेः गौरवबोधः।
- चरित्रनिर्माणम् एवं मूल्याधारितजीवनवृत्तिः।
- वैज्ञानिकं चिन्तनम् तथा व्यवहारिकज्ञानम्।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) -

- वैदिक-उपनिषद्-दर्शनपरम्परायाः गहनज्ञानम्।
- योग-आयुर्वेद-गणित-वास्तु-नाट्यशास्त्रादीनां परिचयः।
- भारतीयसमाजस्य, संस्कृतेः जीवनदृष्टेः च स्पष्टं अवगमनम्।
- वैज्ञानिकतया भारतीयपरम्परायाः महत्त्वस्य बोधः — भारतस्य प्राचीनविज्ञानपरम्परा, गणितीयनवोन्मेषाः, आयुर्वैदिकचिकित्सा इत्यादीनि।
- वैश्विकदृष्ट्या "वसुधैव कुटुम्बकम्" इति भावस्य आत्मसात्करणम्।
- स्वपरम्परायाः गौरवबोधः तथा सांस्कृतिकसमृद्धेः जागरणम्।

घटकम् 1. -: भारतीय-ज्ञानस्य स्रोतांसि स्वरूपं च

१. ज्ञान-मीमांसा:

- 'भारतीय-ज्ञान-परम्परा' इत्यस्य परिचयः महत्त्वं च।
- गुरुकुल-व्यवस्था तथा शिक्षण-विधयः (श्रवणम्, मननम्, निदिध्यासनम्)।

२. वैदिक-साहित्यस्य परिचयः:

- चत्वारः वेदाः (ऋग्वेदः, यजुर्वेदः, सामवेदः, अथर्ववेदः) - सामान्य-परिचयः।
- उपनिषदः मुख्य-सन्देशाः।
- दर्शनम्: भारतीय-दर्शनानां सामान्य-सिद्धान्ताः।

३. वेदाङ्गानि उपाङ्गानि च (चतुर्दश-विद्यास्थानानि):

- षड्-वेदाङ्गानि - शिक्षा, कल्प, व्याकरणम्, निरुक्तम्, छन्दः, ज्योतिषम्।
- उपाङ्गानि - पुराणं, न्यायः, मीमांसा, धर्मशास्त्रम्।

घटकम् 2 -: भारतीय-विज्ञानं, दर्शनं, व्यवहारशास्त्रं च

१. भारतीय-विज्ञान-परम्परा:

- गणितशास्त्रम्: शून्यस्य महत्त्वम्, दशमिक-पद्धतिः, वैदिक-गणितस्य परिचयः। आर्यभट्टः, वराहमिहिरः, भास्कराचार्यः च।
- खगोलशास्त्रम्: काल-गणना (युगः, संवत्सरः, आयनम्), ग्रह-नक्षत्र-ज्ञानम्।
- रसायनं तथा धातुविज्ञानम्

२. आयुर्वेदः योगशास्त्रं चः

- आयुर्वेदस्य अवतरणम्, 'स्वस्थवृत्तम्', त्रिदोषाः (वात-पित्त-कफ)।
- योग-दर्शनम्: अष्टाङ्ग-योगः (यम, नियम, आसन, प्राणायाम, प्रत्याहार, धारणा, ध्यान, समाधि)।

३. राज्य-व्यवस्था:

- अर्थशास्त्रं नीतिशास्त्रं चः कौटिलीय-अर्थशास्त्रम् (सप्ताङ्ग-सिद्धान्तः), राजा तथा प्रजा-कर्तव्यम्।
- स्थापत्य-कला: मन्दिर-निर्माण-शैली, वास्तुशास्त्रस्य मूलभूत-नियमाः।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे (05) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाः संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते **घटकद्वय**गतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते एकः अङ्कः (01) भविष्यति।

Note for the paper setter:-

- There will be (05) questions in the question paper. The question paper shall be prepared **in the Sanskrit medium.**
- The questions of **Question numbers 2, 3, 4, and 5** (which are based on different units) may be answered in **any one medium** — Sanskrit / Hindi / English.
- Under the **first question**, based on the syllabus of two units, **seven short-answer questions** will be given. These seven questions must be answered **only in Sanskrit**. Each question will carry **one (01) mark**

जयपाल ०१; 17/11/2025

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः **घटकद्वयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत् ।अस्मिन् सर्वे **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** ।

07x1=07

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः । 1x14= 14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः ।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः 1x14= 14

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः ।

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः ।

अनुशंसितग्रन्थाः –

1. भारतीय संस्कृति के मूल तत्त्व — राधाकृष्णन् (हिंदी अनुवाद)
2. भारतीय दर्शन — डॉ. एस. राधाकृष्णन् (हिंदी संस्करण उपलब्ध)
3. भारतीय संस्कृति और परम्परा — डॉ. रघुनाथ सिंह
4. भारतीय चिंतन: परम्परा और विकसन — डॉ. नंदकिशोर आचार्य
5. भारतीय संस्कृति का आधार — श्री अरविन्द
6. भारतीय-ज्ञान-परम्परा - डॉ. कपिल कपूर।
7. वैदिक-वाङ्मय का इतिहास - वाचस्पति गैरोला।
8. आयुर्वेद का परिचय – डॉ. एस.वी. गोविन्द
9. The Beautiful Tree - Dharampal.
10. Science and Technology in Ancient India - Vigyan Prasar.
11. Introduction to Indian Knowledge System - Mahadevan, B., Bhat, Vinayak Rajat, & Nagendra Pavana R.N. (PHI Learning).

जयपाल: 17/11/2025